

Mednarodni študentski simpozij
Slovan Slovanu Slovan

**SLOVANSKO
JEZIKOVNO
IN LITERARNO
POVEZOVANJE
TER ZGODOVINSKI
KONTEKST**



Mednarodni študentski simpozij Slovan Slovanu Slovan
SLOVANSKO JEZIKOVNO IN LITERARNO POVEZOVANJE TER ZGODOVINSKI
KONTEKST

Urednica: Ina Poteko

Recenzenti: Vanda Babič, Tatjana Balažič Bulc, Alenka Bartulović, Aleksander Bjelčevič, Ana Cergol Paradiž, Aleksandra Derganc, Ljudmil Dimitrov, Miran Hladnik, Nikolaj Jež, Jernej Kosi, Klasja Kovačič, Erika Kržišnik, Peter Mikša, Milena Mileva Blažič, Irena Orel, Vladimir Osolnik, Darja Pavlič, Mateja Pezdirc Bartol, Blaž Podlesnik, Božo Repe, Lidija Rezoničnik, Tomaž Simetinger, Vera Smole, Mojca Smolej, Janž Snoj, Marko Stabej, Petra Stankovska, Rok Stergar, Namita Subiotto, Peter Štih, Saška Štumberger, Hotimir Tivadar, Mladen Uhlik, Alojzija Zupan Sosič, Žiga Zwitter, Alenka Žbogar, Andreja Žele, Sašo Živanović

Tehnični urednici: Ina Poteko, Ema Štarkl

Korekture: avtorji

Prelom: Ema Štarkl

Oblikovanje ovitka: Ema Štarkl

Založnik in izdajatelj: Študentska organizacija Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Ljubljana, 2020

Elektronska izdaja

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in
univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID=29647875
ISBN 978-961-95112-0-6 (pdf)
ISBN 978-961-95112-1-3 (ibooks)

VSEBINA

MOŽNOSTI APLIKACIJE BAHTINOVE TEORIJE KARNEVALA NA LJUDSKE PRAVLJICE NA PRIMERU ZLATE PTICE IN PRAVLJICE O CARJEVIČU IVANU, ŽAR PTICI IN SIVEM VOLKU	1
STILOMETRIČNA ANALIZA AVTORSKEGA SLOGA JURČIČ-KERSNIKOVEGA ROMANA ROKOVNJAČI	7
PRIMERJAVA DVEH ANTIUTOPIJ: IKSION MIHE REMCA IN MI JEVGENIJA ZAMJATINA	14
СРЕЧКО КОСОВЕЛ И СРПСКИ ДАДАИЗАМ	19
ZNANSTVENO RAZISKOVANJE ŽIVLJENJA IN DELA IVANA CANKARJA V RUSIJI	26
ODMEVI MAJAKOVSKEGA NA SLOVENSKEM	30
SEMIOTIKA RAZVOJA LJUDSKEGA GLEDALIŠČA	38
INTIMNA TRAGIKOMEDIJA DUŠANA JOVANOVIĆA BORIS, MILENA, RADKO IN ODZIV NA HRVAŠKEM	44
JUŽNOSLOVANSKA KNJIŽEVNOST V SREDNJEŠOLSLEM IZOBRAŽEVANJU	50
ZGODOVINA PREVAJANJA IN KRITIŠKE RECEPCIJE SIENKIEWICZEVE TRILOGIJE NA SLOVENSKEM	56
NEKATERI IZZIVI PRI PREVAJANJU POEZIJE IZ SLOVENŠČINE V MAKEDONŠČINO	63
PRIMERJALNA ANALIZA POLITIČNEGA GOVORA V SLOVENSKEM IN RUSKEM JEZIKU	69
РЕЧЦЕ И ВЕЗНИЦИ У СРПСКОМ И СЛОВЕНАЧКОМ: НЕК(А) И ДА КАО ЕКВИВАЛЕНТИ НАЈ И ДА	78
LEGAL LANGUAGE IN THE SLOVENIAN AND POLISH AVIATION LAWS	88
MEDSLOVANŠČINA: UMETNI SKUPNI JEZIK, KI GA RAZUMEJO VSI SLOVANI?	95
UPORABNOST POZNAVANJA ZGODOVINSKEGA RAZVOJA PRI UČENJU SLOVANSKIH JEZIKOV	106
POLICENTRIČNOST SRBOHRVAŠČINE: JEZIKOVNA SITUACIJA NA HRVAŠKEM, V SRBIJI, BOSNI IN HERCEGOVINI TER V ČRNI GORI	113
MANIFESTIRANJE NACIONALIZMA SKOZ JEZIKOVNI PURIZEM NA SLOVENSKEM IN HRVAŠKEM PRIMERU	120
VZHODNOŠTAJERSKI KNJIŽNI JEZIK – RESNICA ALI MIT?	125
КЊИЖЕВНО-ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ ИДЕЈЕ ЗАЈЕДНИЧКОГ ЈЕЗИКА ИЛИРСКОГ ПОКРЕТА	131
VIŠJESTOLJETNE HRVATSKO-MAKEDONSKЕ KNJIŽEVNE RELACIJE	136

SLOVANSKA IDENTITETA IN ETNIČNOST V 6. IN 7. STOLETJU? MED BIZANTINSKIM IMAGINARIJEM IN REALITETO	140
O RUSKIM UČITELJIMA MEĐU SRBIMA U 18. VIJEKU	158
BEYOND “SLAVIC EUGENICS”: ENTANGLED HISTORIES OF EUGENICS IN PRAGUE AND LJUBLJANA, 1910–1935	164
TRIALIZEM SKOZI OČI DVEH ZUNANJIH OPAZOVALCEV	172
OD TRIALIZMA DO JUGOSLOVANSKE DRŽAVE	177

СРЕЧКО КОСОВЕЛ И СРПСКИ ДАДАИЗАМ

Урош Ђурковић

Филолошки факултет Универзитета у Београду

uros.durkovic@gmail.com

Znanstveni prispevek

У оквиру ширег европског епохалног контекста, песнички опус Сречка Косовела се компаративно и херменеутички сагледава у односу на стваралаштво српских дадаиста, међу којима се истичу Драган Алексић, Бранко Ве Пољански и Љубомир Мицић. Разматрају се кључни мотиви, технике и књижевне стратегије заједничке за оба назначена књижевна корпуса. Од интензивне употребе научног дискурса као поетског, нове визуелне организације текста, преко жанровске хибридности, до изузетно честог мотива европске декаденције и немоћи, везе између Косовела и српских дадаиста су вишеструке. Иако стваралаштво Сречка Косовела обухвата знатно шири регистар од дадаистичке поетике, истицање дадаистичких елемената ситуира целокупно његово дело на нов начин. С друге стране, српски дадаизам у Косовелу добија свог (не)очекиваног саговорника, који потврђује релевантност овог покрета у јужнословенској интерлитерарној заједници.

Кључне речи: српски дадаизам, Сречко Косовел, Драган Алексић, Љубомир Мицић, Бранко Ве Пољански, авангарда

Within the framework of the broader European context, Srećko Kosovel's poetry is considered in comparison to the poetry of Serbian Dadaist including Dragan Aleksić, Ljubomir Micić, Branko Ve Poljanski. Key motifs, techniques, and literary strategies common for the both of fields are considered: scientific discourse often regarded as poetic, new visual display, mixed genres, European decadence as a frequent motif. Although Srećko Kosovel's opus exceeds the boundaries of Dada poetic, emphasizing Dada elements situates his work in a new way. On the other hand, Serbian Dadaism communicates with Kosovel's unexpectedly well which confirms relevance of this movement in south Slavic interliterary community.

Key words: Serbian dadaism, Srećko Kosovel, Dragan Aleksić, Ljubomir Micić, Branko Ve Poljanski, avant-garde

Ретки су аутори на јужнословенским просторима који су припадали искључиво једном авангардном покрету. За поједине знамо: Драган Алексић ће својим надимком – Дада – показати како је постао синоним за овај покрет у српској књижевности. Са друге стране, поједине ауторе везујемо првенствено за њихове манифесте који, међутим, не одговарају целини њиховог опуса. То је случај са Станиславом Винавером, аутором „Манифеста експресионистичке школе”, којег поједини проучаваоци сврставају и у дадаисте¹, а његова песничка збирка *Ратни другови* може се читати чак и као претеча социјалне литературе.

Имајући у виду сва наведена поетска меандрирања, искрсава још један теоријски подстицајан проблем који засигурно нема једнозначно решење – однос авангарде и модернизма. Познато је да сви авангардисти *припадају* модернизму – они представљају, штавише, његов радикалнији вид. Међутим, важи ли супротно виђење? Да ли је модернизам могућ без својих авангарди које га омеђују и тиме суштински одређују?² Ово је не само епохално, књижевноисторијско питање, већ и питање односа према припадности – а сврставање писца у одређени контекст, пресудно обликује наш однос према његовим делима. Идентитетско питање

¹ Предраг Годоровић, прир. *Антологија српског дадаизма* (Београд: Службени гласник, 2014), 34-35

² Постоје, наравно, и модернистички аутори (попут Т. С. Елиота) који нису били чланови ниједног авангардног правца, међутим, и такви ствараоци имплицитно или експлицитно комуницирају са авангардним књижевним струјама.

тако јесте и питање рецепције текста. Зато су издвојена два парадигматична примера – Алексић као отелотворење *једног* књижевног правца и Винавер као, иако нормативни утемељивач српског експресионизма, припадник многих, (не само) авангардних, праваца.

Тако и саме авангардне покрете можемо, на основу њиховог порекла, поделити на националне и интернационалне. Стога мисаоно подстицајно питање постаје – какав је статус хипнизма Рада Драинца, зенитизма Љубомира Мицића или суматраизма Милоша Црњанског? Да ли су у питању различити називи за истоветне, међународно присутне авангардне поетике или је у питању аутохтони поетички импулс? Одговор на ово питање није једноставан и повезан је са контекстуализацијом споменутих поетика.³ Уколико уложимо довољну интерпретативну вољу готово сваки авангардни писац може бити припадник више авангардних праваца, без обзира на сопствено самоодређење. Један од упечатљивијих примера за то јесу браћа Мицић, оснивачи и најистакнутији представници зенитизма. Иако је овај правац настао као отпор према дадаизму, и Љубомир и Бранислав Мицић (Бранко Ве Пољански), остају дадаисти упркос ограђивању од тог покрета.⁴ Бити *дада* јесте уједно и бити антидада.⁵

Попут споменутих српских књижевника и Сречко Косовел припада различитим поетикама. Запањујуће је да је овај писац у само двадесет две године живота прешао пут од импресионизма, преко експресионизма⁶ све до конструктивизма и у свакој формацији оставио значајна остварења.⁷ Штавише, Марија Митровић му приписује чак одлике симболистичке и романтичарске поетике.⁸ Међутим, Косовелово стваралаштво везивало се и за дадаизам. Тако Бранимир Донат неколико његових песама уврштава у *Антологију дадаистичке поезије*.⁹ Донатова антологија показује како Косовел кореспондира са ширим, европским епохалним контекстом. Међутим, не треба изгубити из вида да је Косовел не само словеначки класик, већ и битан писац јужнословенске интерлитерарне заједнице. За разумевање преплитања националног и интернационалног код Косовела, ваља подсетити на једну биографску чињеницу. Невелик пишчев живот почео је у једној данас непостојећој земљи (Аустроугарска), текао је у другој (Краљевина СХС), а завршио се на анектираној територији пишчевог родног Краса (Краљевина Италија). Ова тријада много говори о Косовеловом поетском развоју, али показује и главне песникове теме, теме које су у великој мери, заједничке и српском дадаизму. Аустроугарска као *царство на умору* доноси смрт Европе као авангардну опсесију – она са собом повлачи питање образовања нових идентитета (Краљевини СХС) – проналажења начина да се еманципује, успостави (не само) књижевна револуција (Краљевина Италија). Деловање авангардних писаца није стога само израз језичког експеримента, остваривања нових уметничких могућности, већ и продор у политичку сферу. Косовел је и непосредно, као уредник *Младине*, био политички активан, али и само његово дело има латентни политички моменат. Писање као обрачунавање, као провокација за успостављање новог поретка, своје снажно упориште има управо у дадаизму. А како Тристан Цара тврди – дадаизам јесте и деструкција усмерена не према књижевности као таквој, већ према идеји којој смо имали о њој, дакле, деструкција ради конструкције.¹⁰ Разобличавање познатих форми и вредности израз је неповерења и јасно усмереног отпора према оновременом геополитичком поретку, али и бунт према познатим културним матрицама. Политична природа дадаизма видљива је у његовој перформативности, сценичности, која свој амблематични израз има у гласовитом циришком Кабареу Волтер, чије се активности везују за успостављање овог покрета.¹¹ И заиста, активности онога што Јасна Јованов назива покрет *yougo-dada* везују се пре свега за „драмске матинее”, који су се одвијали широм бивше земље – од Новог Сада, преко Осиека, до последњег одржаног у дворовни биоскопа „Корзо” у

³ Jasna Jovanov, *Demistifikacija apokrifa* (Novi Sad: Apostrof, 1999), 15.

⁴ Исто, 45 и 54.

⁵ О чему сведочи, између осталог, памфлет Бранка Ве Пољанског. (Тодоровић, 246-247.)

⁶ Више у: Војана Стојановић Пантовић, *Morfologija ekspresionističke proze* (Beograd: Artist, 2003), 159-165.

⁷ Марија Митровић, *Pregled slovenačke književnosti* (Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1995), 276.

⁸ Исто.

⁹ Branimir Donat, *prir.*, *Antologija dadaističke poezije* (Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo, 1985), 116-118.

¹⁰ Тодоровић, 15

¹¹ Ипак, дадаизам ће свој прави почетак имати годину дана раније 1915. године у Њујорку, сусретом три уметника – Марсела Дишана, Емануела Пикадије и Мана Реја. (Тодоровић, 23)

Суботици.¹² О оновременој субверзивности дадаизма као покрета, сведочи позната анегдота да је након извођења једне Алексићеве песме у Прагу следила туча уз „потрзање неколико револвера”.¹³ Овакав догађај потврђује колико је статус књижевности с почетка ХХ века, био је темељно друкчији од данашњег. Уз то, постаје јасно како начело дадаизма није само испољити отпор, већ и изазвати немирење, скандал. Ово је изузетно битно разумети имајући у виду нове књижевне стратегије дадаизма које су подударне са мас-медијима. Тек са дадаизмом књижевност са формалне стране осваја поља масовног оглашавања, попут реклама. Тако су многи дадаистички књижевници били познатији као као ликовни уметници. Посебна визуелна организација текста која подразумева коришећење разноврсних фонтова, различито усмерених и укрштених реченица, изостављање интерпункције, уоквиравање, колаж, прецртавање, подвлачење, гомилање истих знакова, интегрални су део текста. Елементи *конкретне поезије* апострофирају мултимедијални карактер књижевности – књижевни текст стога постаје полигон за перформативно деловање које надражује сва чула.

Користећи медијску иконографију, дадаисти предвиђају савремену уметничку и културну атмосферу. Оно што је некада била стратегија ексцеса, данас постаје стандард. Пролиферација општила, односно, медијска какофонија одавно су део наше свакодневице. Екстреми који су свим авангардистима блиски, у свом историјском ходу, доживљавају сопствени суноврат у виду њихових прихватања од стране потрошачке културе. Оно што је некада била тежња ка непатвореном (Мицићев *барбарогеније*), реакционарном (смрт старој Европи), данас је поништено управо оним медијским стратегијама које су препознали сами дадаисти. Тако је и сам дадаизам, попут неког нестабилног хемијског једињења, трајао врло кратко – на јужнословенским просторима само неколико година – од његовог зачетка 1915-1916, све до 1922. године, када су сами актери дадаистичке сцене схватили да се претварају у „сопствену пародију”, јер првобитна жеља о поништавању естетике, свих познатих и признатих узуса, није више била одржива – појединци су ипак желели некакав облик институционализовања, тла на које могу да се ослоне.¹⁴ Ипак, самогашење покрета, није и његов крај – као што смо запазили, његове медијске стратегије су постојане и присутне до данас. Имајући то у виду, питање о вези Срећка Косовела и (српског) дадаизма, може бити и питање о природи овог покрета. Оно далеко надмашује амбиције овог истраживања, али треба бити постављено: „Да ли је сваки авангардиста уједно и дадаиста?” Дадаиста у смислу полазишта за даље уметничко деловање – онај који деконструира сопствену поетику да би конструисао нову?

Тако би, на пример, Косовелови *Интеграл* представљали збирку преврата у којој су очите неке од дадаистичких опсесија – смрт Европе, језичка дезаутоматизација, нова визуелна организација текста и природнонаучни дискурс у књижевности. Да Косовелово повезивање са дадаизмом није произвољно, показују већ наслови неких песама попут „Смијех краља Даде”, као и летимични осврти на песме „Сиво”, „Сферично огледало”, „Предмети без душе”, „Моја црна тинтарница”, „Срце у алкохолу” или „На станици” које одликује иновативна визуелна организација текста. Међутим, пажљивије бављење споменутим песмама показује једно разилажење са дадаистичком поетиком, која се тиче исходишта након читања – Косовел не одустаје од распореда књижевне грађе који је разумски утемељен. Косовелу такође није близак дадаистички *случај*, произвољност, али ни толико присутна језичка заумност, колико свеprisутна метафизичка подлога. Ту је, на пример, и дадаизму несвојствена потреба за упориштем, оличена у аутопоетичкој песми „Капутић”¹⁵, или семантичка маркираност боја, типична за експресионизам. Стога Косовел баштини више различитих авангардних пракси, правећи од њих самосвојан амалгам у чијем средишту није начело игре, колико унутрашња повезаност елемената песме. Тако би песме Драгана Алексића „Kratzkratzikrucikritz” и „Фабрика локота”, „ИНДиана МАВЕРА ЧИНГтаУ” Бранка Ве Пољанског или Мицићева „МеРНАмо мЕРНАмо”, које су у потпуности плод случајног распореда језичких јединица, биле немогуће у

¹² Jovanov, 24

¹³ Jovanov, 46

¹⁴ Тодоровић, 18

¹⁵ „Volio bih ići / u kaputiću / riječi. // Ali pod njim da se skriva / topao, svijetao svijet.” (Srećko Kosovel, prev. Josip Osti, *Integrali* (Beograd: Knjižuljak, 2016), 99.)

Косовеловом опусу. Ипак, то не значи да словеначки песник не користи технике колажирања или понављање језичких јединица оличене пре свега у различитим оноματοпејама.

Куриозитет вредан помена јесте да су узвици као врста речи доживели мали процват у дадаистичкој књижевности. Међутим, некадашње оноματοпеје које везујемо за сеоски пејзаж, сада постају својствене простору града – симболизују механизацију, а понекад представљају и самосврховито звучање. Читав каталог узвика може се тако издвојити у „Аероплану без мотора” Љубомира Мицића – од „Алоооооо”, преко „Трес – по трес” до „Трррррррр”.¹⁶ Узвици нису важни само због своје експресивне димензије која може драмски да се дочара, они разобличавају звучни пејзаж, уводећи нове књижевне теме. Једна од њих везана је за доживљај хуманитета у контексту технологије – чувена четврта тачка Маринетијевог *Манифеста футуризма*, која обзнањује како треба славити брзину и „човека за воланом” свој посредни коментар добија како код српских дадаиста, тако и код Косовела. Он је посебно видљив у Косовеловим конструктивистичким (Kons) песмама у којима се проблематизује однос човека и технологије. Уместо да се слави човек за воланом и брзина, Косовел истиче неподударност између *мисли* и *технологије*. У песми „Kons A B C” мотив *срца* призван у првом стиху бива контрастиран са спољњим, механизованим светом оличеном у трансформаторима, возилима, али и *воњом лекова*, који се на крају заокружује узвицима гађења.¹⁷ Технолошки преображен пејзаж *није* продужетак човековог духа – „Automobili jure. / Ja ne mogu.”¹⁸. Наместо футуристичког слављења технологије, Косовел тражи изворност, хуманитет.

Јанез Вречко, вишедеценијски проучавалац књижевног опуса Сречка Косовела, успоставља дихотомију између футуристичког и конструктивистичког стваралачког идеала – док се футуристи залажу за технологију модерног света (*човека за воланом*), конструктивисти инсистирају на органском сплету између технологије и човека.¹⁹ Косовелова стваралачка опсесија била је, стога, начинити корак у процепу између живота (човека) и његовог неживог продужетка (машине), а не пука идолатрија технолошког света.²⁰

Да Косовелове конструктивистичке песме имају још заједничких одлика са дадаизмом, сведочи нам и песма „Kons” у којој се покреће тема робота. Помињање Чапекове драме *P. U. P.* у којој је реч *робот* први пут употребљена²¹, Косовела повезује са Винаверовим песничким циклусом посвећеним роботима.²² Присутност овог мотива у јужнословенским књижевностима не представља само ексцентричност, већ покреће многе авангардне теме, које се тичу статуса хуманитета. Робот као резултат технолошког напретка представља савршеног Другог – онога који је изграђен по узору на човека, али коме недостаје оно што је човекова *differentia specifica*. Зенитистичка (али и дадаистичка) тенденција за тражењем *новог човека* код Косовела добија конкретну поруку – човек „није аутомат”, а „људе није могуће механизирати”.²³ Она се надовезује на оно што је Косовел написао у свом прогласу „Механичарима!” у коме истиче како ће „човјек-строј” бити уништен и како се треба борити за душу, која свој метафорички израз има у *електрици*.²⁴ Још једном је, дакле, очита узајамност механичког и хуманог о којој је писао Јанез Вречко – конструктивистичка унутрашња трансформативност, насупрот футуристичке спољашње трансформативности. Ипак, сусрет са роботом јесте *карика која недостаје* у расцепу

¹⁶ Тодоровић, 88-89.

¹⁷ Kosovel, 13

¹⁸ Исто.

¹⁹ Janez Vrečko "Srečko Kosovel in evropska avantgarda." *Primerjalna književnost* vol. 28. posebna (2005): 180

²⁰ Исто, 178.

²¹ Вреди истаћи да се сам појам робота познат у данашњој популарној култури умногоме променио од замисли Карела Чапека. За чешког књижевника, основа робота није мехатроничка већ биохемијска – што битно мења поимање робота као хуманоидног ентитета. Дакле, сам робот потиче из епрувете, не из инжењерске радионице. Чапек ће чак тематизовати још један феномен који кореспондира са Косовеловом поетиком – (не)постојање душе робота, која се у циничном виђењу сагледава као квар. Из свега споменутог произлази закључак да мотив робота у Косовеловој поезији не треба да се сагледава из синхроне перспективе – за Косовела, он је имао друкчију конотацију..

(Карел Чапек, *P. U. P.* (Београд: Центар за промоцију науке, 2012): 19-20, 90)

²² Станислав Винавер, *Европска ноћ* (Београд: Службени гласник, 2015), 509-516

²³ Kosovel, 33

²⁴ Исто, 5

између живог и неживог, човека и технологије. Покушај да се пронађе сурогат хуманитета добија негативан одговор – робот је оно што није човек, а човек се све више отуђује од себе, претвара у своје роботско пројектовано Друго. Ипак, занимљиво је што робот, за разлику од човека, није способан за поимање парадокса, који су дубоко људска категорија, о чему сведочи само Косовелово стваралаштво.²⁵ Зато се у третирању парадокса као књижевне чињенице види највећа повезност, али и највећи отклон према дадаистичкој поезици – наместо дадаистичког нонсенса, анти-смисла, Косовел покушава да у конструкцији парадокса пронађе егзистенцијално упориште.

Фасцинираност српских дадаиста проналасцима, машинама и технологијом, знатно је више иронијски обојена него код Косовела. Она понекад представља необичан украс, конструкције у поетско-прозном делу „Иксион” Монија де Булија.²⁶ Иако у своје дело песник уноси читаву скицу машинског погона уз прецизне напомене шта који његов елемент представља, назначена конструкција није само нереалана већ и потпуно алогична, самосврховита. Са друге стране код Косовелових конструктивистичких песама, присутна је идеја о књижевности као архитектури – организацији простора.²⁷ Сам распоред графичких елемената обликује хоризонт песме као механизма, грађевине, односно, конструкције. А он не само да не може, већ не сме бити произвољан, иако се чини да јесте. У супротном, не би ни био конструкција (Kons).

Механизовани поетски реквизитаријум везан за превозна средства очит је и у *аероплану* Љубомира Мицића, из којег се може видети декаденција старог света и наговештај новог, али и вибрантној железници, вагонима, чак и у *аутотаксију* Бранка Ве Пољанског.²⁸ Мицићев „Аероплан без мотора” доноси још једну знаковиту повезаност са Косовеловим стваралаштвом и то преко мотива *жабе*.²⁹ Код Мицића то је *радиофилм* о смрти жабе³⁰, код Косовела жаба у парламенту³¹ – у оба случаја мотив везан за суноврат Европе. И код Косовела и код српских дадаиста, један од важних мотива јесте *фабрика* – грађење *творница духова*³² Љубомира Мицића упарено је са Косовеловим узвиком да се творнице униште.³³ Фабрике су издвојен авангардни мотив због своје творачке, производне природе, али и због омасовљења продукције која мења човекове светоназоре. А са фабрикама и техничким достигнућима тесно је повезана употреба природнонаучне лексике у делима како српских дадаиста, тако и Сречка Косовела. Она укључује не само разнолике научне термине, већ и коришћење научних формула као саставног дела текста. Тако у песми „Јесен” уместо коришћења знака једнакости (=), Косовел користи математички знак идентитета (≡): „Genij ≡ duh + razum”.³⁴ С друге стране, код српских дадаиста могу се наћи како једноставне формуле инкорпорирание у сам поетски текст, као код Драгана Алексића³⁵, тако и код жанровски хибридних дела која су сама по себи формуле. То је случај са песмом-формулом „Мета-хемија” Риста Ратковића.³⁶ Ратковићев књижевни експеримент показује невероватне жанровске распоне дадаистичког стваралаштва, а Предраг Тодоровић наводи „да је побројано чак 1020 (!) могућих комбинација трију постојећих, традиционалних књижевних родова (поезије, прозе, драме), а унутар њих разних жанрова”.³⁷ Упоредно сагледавање опуса Косовела и српских дадаиста показује да и код словеначког песника постоји

²⁵ Vrečko, „Srečko Kosovel in evropska avantgarda”: 178

²⁶ Тодоровић, 139

²⁷ Vrečko, „Srečko Kosovel in evropska avantgarda”: 181

²⁸ Тодоровић, 78

²⁹ Овај, као и многе друге честе мотиве, Јанез Вречко повезује са поетиком надреализма. Вречко, штавише, наводи читав каталог мотива у Косовеловом стваралаштву за које сматра да су потекли из надреализма. (Janez Vrečko, „Kosovel in nadrealizem”. *Primerjalna književnost*, vol. 34. issue 3 (2011): 179-180.)

³⁰ Тодоровић, 87

³¹ Kosovel, 64.

³² Тодоровић, 84

³³ Kosovel, 33

³⁴ Kosovel, 164

³⁵ Тодоровић, 62.

³⁶ Тодоровић, 142.

³⁷ Тодоровић, 14.

изражен жанровски диверзитет, међутим, не толико радикалан. Косовелов поетски израз зна да буде близак прозном, а понекад може бити потпуно каталошки организован – као у краткој песми „Родословље” која представља пародирани родослов, ланац потлачености између генерација, чиме се шаље снажна политичка порука.³⁸

Међутим, сличности између српских дадаиста и Косовеловог стваралаштва могу бити још дубље. Постоји могућност да је Косовел, инспирисан једном песмом Бранка Ве Пољанског, начинио изузетно слично дело. Извесно је да је Косовел био у прилици да чита дела Бранка Ве Пољанског будући да је овај српски писац 1921. у Љубљани основао *Светокрет: лист за експедицију на северни пол људског духа*³⁹. Ту је међутим и чувени лист *Зенит*, чији је први број изашао у Загребу исте године, а у коме је Ве Пољански, са свим својим псеудонимима⁴⁰, био један од сталних сарадника, а његов брат Љубомир Мицић, оснивач и уредник. У Косовеловој преписци и дневничким белешкама, често се спомиње овај лист, штавише – од лета 1924. до краја пролећа 1925. године, ово ће бити једини авангардни часопис који је Косовел интензивно проучавао.⁴¹ Такође, забележено је да је Косовел присуствовао двома зенитистичким догађајима у Љубљани, те је био и у непосредном додиру са актерима овог покрета.⁴² Док је листу *Светокрет* први број био и последњи, *Зенит* ће на линији Загреб-Београд излазити све до 1926, када и Косовел умире. *Зенит* је био извор најактуелнијих момената светске авангарде – о чему сведочи списак од чак 160 сарадника широм света.⁴³ Тако је једна песма Бранка Ве Пољанског „Код фризера”, објављена у трећем броју листа *Зенит*, изузетно блиска Косовеловој песми „Човек пред огледалом” коју Бранимир Донат уврштава у своју *Антологију дадаистичке поезије*⁴⁴. Мотив одраза и огледала није чест у дадаизму, што додатно привлачи истраживачку пажњу. У песми Пољанског „Образа мога одраз / У / Огледалу / Проклиње себе / И / свет”⁴⁵, а у Косовеловој „Sivi čovjek / bulji u ogledalo / i gleda se”⁴⁶ – почетне ситуације поистовећивања разрешавају се на различите начине. Субјекат Бранка Ве Пољанског постаје суочен са буком фризерског салона дочараном различитим онотопејама, док у околини гмижу жути електрични зракови. С друге стране, Косовелов *човек без својстава* за разлику од праска звукова и боја из фризерског салона, суочен је са сивилом које сам представља, али и које представља читаво његово окружење, укључујући и само огледало. Међутим, и у једној и у другој песми постоји обрт – код Бранка Ве Пољанског можемо говорити и о техници монтаже – са спољњег плана долази до специфичног поунутрашњења које такође има звучну компоненту („мојим мозгом / психологија / тиху мисаону песму свира / свирrrrrrrrrrrrrrrr”), док код Косовела постоји препознање – „Ti. Ja. / Ja. Ti. / Laž – ja. / A istine nema.” Иако су исходшта песама јасно друкчија, знаковита је њихова слична структура, као и мотиви. Специфична ауторефлексивна у првој песми преображава се у немогућност проналажења корелације између *себе* и *света*.

Овим значењским кретањем показано је како Косовел може бити релевантан саговорник српских дадаиста. Веза Косовела и српских дадаиста обележена је превасходно утицајем српских стваралаца на словеначког песника – а да није било дадаистичког експеримента, само читање Косовелових стихова било би осиромашено. И не само што постоји сличност у мотивима, форми и структури дела српских дадаиста и Косовела, већ је очигледан и својеврстан коментар на дадаистичко стваралаштво, идејно повезивање и подударане. Поетичка разноликост Сречка Косовела стога може представљати одличан основ за даља компаративна истраживања.

Литература

Винавер, Станислав. *Европска ноћ*. Београд: Службени гласник, 2015.

Vrečko, Janez. „Kosovel in nadrealizem”. *Primerjalna književnost*, vol. 34. issue 3 (2011): 173-186.

³⁸ Kosovel, 83.

³⁹ Тодоровић, 309.

⁴⁰ Предраг Тодоровић, „Живот и смрт Бранка Ве Пољанског”, *Књижевна историја*, год. 46, бр.154 (2014): 1012

⁴¹ Vrečko, „Srečko Kosovel in evropska avantgarda”, 179

⁴² Исто.

⁴³ Тодоровић, 304.

⁴⁴ Donat, 118.

⁴⁵ Тодоровић, 70.

⁴⁶ Donat, 118.

- Vrečko, Janez. „Srečko Kosovel in evropska avantgarda”. *Primerjalna književnost* vol. 28. posebna (2005): 45-56, 175-187.
- Donat, Branimir, prir. *Antologija dadaističke poezije*. Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo, 1985.
- Jovanov, Jasna. *Demistifikacija apokrifa*. Novi Sad: Apostrof, 1999.
- Kosovel, Srečko, prev. Josip Osti. *Integrali*. Beograd: Knjižuljak, 2016.
- Mitrović, Marija. *Pregled slovenačke književnosti*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1995.
- Stojanović Pantović, Vojana. *Morfologija ekspresionističke proze*. Beograd: Artist, 2003.
- Тодоровић, Предраг прир. *Антологија српског дадаизма*. Београд: Службени гласник, 2014.
- Тодоровић, Предраг. „Живот и смрт Бранка Ве Пољанског.” *Књижевна историја*, год. 46, бр.154 (2014): 1007 – 1015.
- Чапек, Карел. *P. U. P.* Београд: Центар за промоцију науке, 2012.